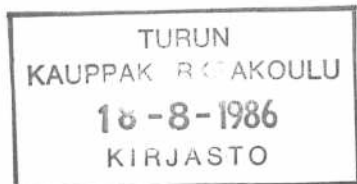

Ohjaavatko komissiot Suomen idänkauppaa?

Yhteistyöjärjestelmän taloudellisen ja poliittis-hallinnollisen rationaalisuuden arviointia

ARI SALMINEN — SOILI HAARALA

ABSTRACT

Are Commissions
Leading the CMEA-
Trade in Finland?

There is a special intergovernmental system in the field of Finnish-Soviet economic cooperation containing permanent organs of cooperation between Finland and the Soviet Union. The role and tasks of these cooperation committees and commissions are analyzed in this paper. These organs have an important function in planning, coordinating and guiding the development of the economic and scientific-technical cooperation between Finland and the Soviet Union. During the period from 1960 to 1985, the whole cooperation mechanism has developed, on the one hand, towards the strengthening of the democratic and parliamentary influence (the governmental interest) and, on the other hand, towards an increased flexibility in economic activity (the private enterprise interest).

1. Johdanto

Tässä artikkelissa selvitetään Suomen idänkauppan liittyvän komitea- ja komissiojärjestelmän ratio, ts. se yleinen tarkoitusperä, jota ilmentää idänkauppaan kehittynyt jäljempänä esitetyn kaltainen järjestelmä. Suomessa on yleisessä tiedossa, että suhteet itään eli Neuvostoliittoon hoidetaan poliittisella tasolla valtionpäämiesten tapoamis- ja diplomaattikanavien avulla. Käytännön kaupalliset yhteydet ja toiminnot ovat idänkauppaa harjoittavien yritysten tehtävänä ja vastuulla. Vähemmälle ja pinnallisemmalla, osittain piiloon joutuneen tiedon varaan on jäänyt kuitenkin se, mikä rooli idänkaupan ja taloudellisten itäsuhteiden hoidossa on pysyvillä komiteoilla ja komissioilla, jotka ovat tähän suhdeverkostoon 1950-luvun puolenvälin jälkeen syntyneet. Mitä nämä yhteistyöelimet tekevät, ketkä niiden toimintaan osallistuvat, mitä tietoja niissä käsitellään ja miten ne kehittävät taloussuhteita sosialistisiin maihin? Tälle kirjoitukselle voidaan tämentää kaksi päätehtävää:

1) lyhyesti selvittää, miten ja mihin pyrkimykseen nojautuen idänkauppaa on Suomessa eri

aikoina hoidettu komissio- ja komiteajärjestelmän avulla sekä mihin suuntaan idänkaupan komissiojärjestelmä on uudistumassa taloussuhteissa tapahtuneen kehityksen seurauksena?

2) edellisen perusteella pyrkiä arvioimaan Suomen idänkaupan komissiojärjestelmän rationaalisuutta.

Jälkimmäisen tehtävän kohdalla on täsmällisemmin kysyttävä, missä määrin komitea- ja komissiojärjestelmä heijastaa taloudellisten intressien ensisijaisuutta ja missä määrin viranomaisintressien ensisijaisuutta. Otsikon mukainen taloudellisen ja poliittis-hallinnollisen rationaalisuuden kysymys asettuu yleisempiin mm. Max Weberin ja Jürgen Habermasin viitoittamiin rationaliteetin lajeihin. Rationaliteetin lajit sosiaalisessa toiminnassa eroavat selvästi toisistaan (Weber 1978; Habermas 1981). Idänkauppaan sovellettuna kyseessä on ennen muuta muodollisen rationaalisuuden ja tavoite-keinorationaliteetin lajit. Muodolliseen rationaalisuuteen kuuluvat usein julkiselle hallinnolle eli viranomaisille tyypilliset pyrkimykset virallistaviin ja formaalisiin menettelytapoihin ja toimivaltarajoi-

hin, normeihin säädeltyyn toimintaan ja toiminnan hallinnoitavuuteen sekä hallittavuuteen, prosessien ennakoitavuuteen ja ennustettavuuteen. Poliittis-hallinnollisesta perspektiivistä voitaisiin idänkaupan ohjaamiseen ajatella sovellettavan myös päämäärarationaalisuutta. Se liittyy poliittisen päätöksenteon tahdonmuodostukseen ja tavoitteenasetteluun, idänkauppapolitiikan harjoittamiseen. Suomen idänkauppapolitiikkaa leimaa funktionaalisuuden tavoite, ts. pyrkimys rakentaa valtioiden väliset suhteet tasapainon, harmonian ja yksimielisyyden »pilareille».

Sensijaan tavoite-keinorationaalisuus on tyyllisempää taloudelliselle toiminnalle eli idänkauppaan sovellettuna, yritysten käyttäytymiselle. Pyrkimykset suuntautuvat taloudellisen voiton, kilpailuetujen ja suhteellisen edun saavuttamiseen. Liikeperiaatteita toteuttamalla haetaan yhteistä päämäärää (voittoa) parhaiten täyttäviä keinoja, joihin kuuluu mm. kaikkalainen liikelatoudellinen joustavuus eri menettelytapojen kohdalla. Keinojen ja strategioiden tarkoituksenmukainen valinta muodostaa taloudellisen rationaliteetin tärkeimmän sisällön. Jatkossa on siten syytä muistaa, että muodollinen rationaalisuus ja tavoite-keinorationaalisuus vaikuttavat idänkaupan järjestelmässä yhtäaikaaisesti, joskin tilanteen mukaan eri voimakkuuksilla. On tietysti selvää, että idänkaupan komissiojärjestelmän kehitystä voitaisiin kuvata ja selittää monien muidenkin kriteerien välityksellä. Olemme kuitenkin vakuuttuneita, että toisaalta valtion ja hallintoviranomaisten (julkisen vallan) pyrkimykset ja toisaalta puhtaasti taloudellisesta toiminnasta lähtevien yritysten pyrkimykset »kohtaavat» Suomen idänkaupan johtamisessa tavalla, joka luo mielenkiintoisia mahdollisuuksia myös tutkimuksellisesti problematisoivalla arvioinnille järjestelmän rationaalisuudesta.

Vaikka yhteistyökomissioiden roolia ja tarkoitusta tarkastellaan Suomen idänkaupassa ensisijaisesti virallisaineiston avulla (komiteoiden ja komissioiden sekä niiden työryhmien pöytäkirjat, kansainväliset sopimukset, ohjelmat yms.) aikomuksemme on pyrkiä selvästi muuhun kuin pelkän virallisen kuvan muodostamiseen yhteistyökomissioista. Arvioivalla otteella, jossa on käytetty hyväksi asiantuntijahaastatteluja, haemme järjestelmän epävirallista ja vähemmän tunnettua kuvaa — kuvaa, jonka keskiönä on idän-

kaupan ohjaaminen vallankäyttäjineen, ongelmineen ja kehittämistarpeineen.

2. Yhteistyön hallinto ja »hallitsijat»

Käsittely aloitetaan idänkaupan yhteistyökomissiopohjaisen järjestelmän muodollisesta organisaatiosta, tehtävistä ja komissioiden ja komiteoiden toimintaan osallistuvista henkilötahoista. Tavoitteena on seuraavassa kuvata yhteistyöelinten muodostama talousyhteistyön hallinto sitä johtavine henkilöineen. Tarkastelu toimii alustuksena ja johdantona tämän kirjoituksen kolmannelle pääosuudelle, jossa keskitytään enemmän talousyhteistyön sisällölliseen muutokseen ja komissiopohjaisen järjestelmän rooliin idänkaupan eri kehitysvaiheissa.

Seuraavassa rajaudutaan kolmeen Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kannalta keskeiseen yhteistyöelimeen. Ne ovat Suomen ja Neuvostoliiton välinen tieteellis-tekninen yhteistoimintakomitea (myöh. tt-komitea), Pysyvä suomalais-neuvostoliittolainen hallitusten välinen taloudellinen yhteistyökomissio (myöh. talouskomissio) ja Suomen Tasavallan ja Keskinäisen Taloudellisen Avun Neuvoston yhteistyökomissio (myöh. SEV-komissio). Mainittakoon, että Neuvostoliitto on pyrkinyt perustamaan vastaavanlaisia elimiä myös muiden markkinatalousmaiden kanssa. 1960- ja 1970-lukujen aikana niitä on perustettu useiden OECD-maiden kanssa. Erona Suomeen on se, että nämä komissiot ovat nimenomaan hallitusten välisiä ja useimmiten niissä käsitellään sekä kaupallis-taloudellisen ja teollisen että tieteellis-teknisen yhteistyön kysymyksiä. Sellaista tt-komiteaa kuin Suomen kanssa, Neuvostoliitolla ei ole muiden OECD-maiden kanssa. Vain Ranskalla ja Neuvostoliitolla on erikseen ns. suuri ja pieni komissio, joista jälkimmäinen suurta komissiota täydentäen on erikoistunut tieteen ja tekniikan yhteistyön ongelmiin.

Neuvostoliitossa pyritään tämänkaltaiseen komissiohallintoon (yhteistyömalliin), jota pidetään joustavana yhteistyön muotona erilaisen talousyhteistyön maiden välillä. Yleisesti ottaen Neuvostoliitto tähtää siihen, että taloudellis-kaupalliset yhteistyökysymykset hoidetaan keskitetysti ja korkealla poliittisella tasolla. Näihin järjestelyihin vaikuttaa oleellisesti myös se, että sosialistimaan ulkomaankaupassa valtiolla on mono-

poli (vrt. Pravovye formy... 1980; Meždunarodnaja... 1982). Ei ole siis mikään ihme, että talousyhteistyössä toivottaisiin vastapuoleltakin jonkinlaista »keskittynyttä» järjestelmää.

Tt-komitea

Suomen ja Neuvostoliiton välinen tt-komitea perustettiin v. 1955 Suomen ja Neuvostoliiton välisellä sopimuksella tt-yhteistoiminnasta. Tämän sopimuksen mukaisena komitean virallisena tarkoituksena oli tieteellis-teknisen yhteistoiminnan järjestäminen maiden välillä sekä teollisuuden ja maatalouden teknillisten saavutusten vaihtaminen. Toiminta on ollut luonteeltaan asiantunteumuksen ja informaation vaihtoa. Myöhemmin 1970-luvulla tt-komitean rooliksi on vahvistunut pitkän aikavälin tieteellis-teknisten ohjelmien laadinta ja yleensä ao. yhteistoiminnan kehittäminen. Vuonna 1977 solmitussa Suomen ja Neuvostoliiton välisessä pitkän aikavälin ohjelmassa (lyh. PAO; ohjelmasta enemmän jäljempänä) tt-komitealle muotoutui entistä selvempi rooli tieteellis-teknisen (ei kaupallisen) yhteistyön koordinoijana.

Kaksitoistajäsenisen (6 Suomesta ja 6 Neuvostoliitosta) ja kymmeniä työryhmiä sisältävän tt-komitean tunnettuja Suomen puolen puheenjohtajia ovat olleet 1960-luvulla Kustaa Vilksa, 1970-luvulla Pekka Kuusi ja tätänykyä Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen pääjohtaja Pekka Jauho. Komitean ensimmäinen puheenjohtaja oli Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden alalla kannuksensa hankkinut karriääridiplomaatti P. J. Hynninen. Komitean jäsenistössä on ollut tieteen edustus yliopistojen, Suomen Akatemian ja erilaisten tutkimuslaitosten kautta sekä teollisuus yleensä pääjohtajatasolla. Nykyiset varapuheenjohtajat ovat kauppa- ja teollisuusministeri Seppe Lindblom ja Wärtsilän hallituksen puheenjohtaja ministeri Tankmar Horn.

Alkuun komitean jäsenistö oli tiedepainotteinen, koska selluyhdistyksen silloinen teknillinen johtaja Lassenius oli pitkään varsinaisessa jäsenistössä ainoa, joka edusti teollisuutta. 1960-luvun alussa tuli mukaan Kone Oy:n pääjohtaja Herlin ja 1960-luvun lopulla ministeri Reino Rossi, joka toimi myöhemmin Suomen Sokeri Oy:n pääjohtajana. Kuusen puheenjohtajakaudella komitean poliittinen painoarvo kasvoi, mutta hänen lähdettyään v. 1978, komitea siirrettiin ul-

koasianministeriön poliittiselta osastolta kauppa-poliittisen osaston alaisuuteen, johon muut idänkaupan komissiot jo kuuluivat. Ilmeisesti myös komitean toimialaa tarkennettiin takaisin tieteelliseen suuntaan.

Muistissa on, että Pekka Kuusen nopealta näyttänyt lähteminen puheenjohtajan paikalta sisälsi myös aimo annoksen poliittista »peliä» ja ehkä syviäkin hallinnon sisäisiä ristiriitoja tt-komitean roolista ja mahdollisuuksista. On huomattava, että Suomen puolelta tt-komitean hallinnollinen asema on ainutlaatuinen verrattuna muihin markkinatalousmaihin, joissa tieteellisteknisen yhteistyön asiat Neuvostoliiton kanssa hoidetaan hallitusten välisissä komissioissa. Ilmeisesti talouskomission perustaminen myöhemmin lisäsi ajan mittaan paineita vetää tieteellisteknisen yhteistyön asioiden käsittelyä lähemmäksi hallitusten välisen komission vaikutuspiiriä. Lisäksi tieteellis-teknisen yhteistyön raja oli komitean talouskomissiota huomattavasti pitempiäaikaisen toiminnan aikana luultavasti siirtynyt osittain taloudellisen yhteistyön puolelle.

Komitean työryhmät ovat tieteellis-teknisen toiminnan ydin, koska ne ovat yhteistyön suunnittelu- ja toteutuselimiä ja käytännössä se kanava, jonka välityksellä suomalaiset teollisuuspiirit vaikuttavat tt-komiteassa. (Vrt. Suomi-SNTL: tieteellis-teknisen ja taloudellisen yhteistyön vuorovaikutus, osa II 1980). Tt-komitean sihteeristö avustaa suomalaisia yrityksiä ja välittää tarvittaessa yhteistyöaiheita. Neuvostoliiton puolen tt-komitea on käytännössä sama kuin tieteen ja tekniikan valtion komitea (GKNT), joka Neuvostoliitossa valvoo tieteellis-teknisen toiminnan alakohtaisia elimiä. (Vrt. esim. Katila 1985). Suomen puolen tt-komitea lähinnä välittää ja seuraa yritysten tt-yhteistoimintaa neuvostoliittolaisten kanssa, eikä yritysten välttämättä tarvitse olla yhteistyössä komitean kanssa. Usein yritykset ovatkin solmineet yhteistyösopimuksen GKNT:n kanssa ja harjoittavat yhteistyötä suoraan ohi komitean. Idänkaupan asiantuntijoiden mukaan tämä on lisääntynyt sitä mukaa kun yritysten todellinen idänkaupan tuntemus on kartunut.

Talouskomissio

Talouskomissio perustettiin hallitusten välisellä sopimuksella v. 1967. Sopimuksen tavoitteiden

mukaan komissio tutkii mahdollisuuksia kehittää Suomen ja Neuvostoliiton välisiä taloudellisia yhteyksiä sekä valmistelee niiden laajentamista. Komissio käsittelee Suomen ja Neuvostoliiton välisten kaupallisten ja taloudellisten sopimusten toimeenpanokysymyksiä ja koordinoi yhteistyötä taloudellisissa kysymyksissä.

Talouskomission hallinnon järjestämiseen liittyy jo monenlaisia pyrkimyksiä. Komissiosta annetun tuoreen asetuksen (30. 11. 1984) mukaan Suomen osapuolen puheenjohtajat ja jäsenet määrää tehtävänsä tasavallan presidentti. Puheenjohtajat ja enintään kaksi varapuheenjohtajaa määrätään valtioneuvoston jäsenistä. Komission muut jäsenet, joita voi olla enintään kaksikymmentä, määrätään viideksi vuodeksi kerrallaan Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan keskeisistä viranomaisista ja talouselämää edustavista henkilöistä.

Aiemman järjestelyn mukaan komission jäsenet nimitti hallitus. Kokoonpanostakaan ei mainittu muuta, kuin että komission ryhmä voi kutsua tarpeelliseksi katsomansa määrän neuvonantajia ja asiantuntijoita. Uudet säännökset vastaavat pääosin komission toiminnan kuluessa muotoutunutta kokoonpanoa. Käytännön kannalta uutta on se, että puheenjohtajien valinta sidottiin valtioneuvoston jäsenyyteen. Komission puheenjohtajistossa oli aikaisemmin vallalla jatkuvuusperiaate. Puheenjohtajana toimi komission perustamisesta aina vuoteen 1982 asti Ahti Karjalainen. Henkilöön perustuvaa jatkuvuutta pidettiin tärkeänä ja sitä korostettiin neuvostoliittolaisten arvostamana seikkana. Alusta asti Kekosen kauden loppuun toimivat varapuheenjohtajina Enso-Gutzeit Oy:n ja Valmet Oy:n hallitusten puheenjohtaja ministeri Olavi J. Mattila ja ministeri Reino Rossi. Valtioneuvoston jäsenen, lähinnä ulkomaankauppaministerin ottaminen varapuheenjohtajaksi toteutui 1970-luvulla.

Nykyisistä varapuheenjohtajista ministeri Tankmar Horn on ollut alusta asti mukana ja nykyisin ulkomaankauppaministeri Jermu Laine 1970-luvun alusta lähtien. Muut varapuheenjohtajat ovat valtiovarainministeri (nytemmin muihin tehtäviin siirtynyt) Ahti Pekkala ja ulkoasiainministeriön alivaltiosihteeri Paavo Kaarlehto. Puheenjohtajana toimii pitkäaikainen pääministeri Kalevi Sorsa, joka nimitettiin puheenjohtajaksi v. 1983, siis ennen kuin puheenjohtajuus

sidottiin valtioneuvostoon. Hallituksen ote komissiosta on tällä tavoin varmistettu, mutta samalla on esitetty epäilyjä, että puheenjohtajuuden sitominen istuvaan hallitukseen voisi vähentää aikaisempaa joustavuutta. Ensinnäkin hallitukset eivät aina ole erityisen pitkäaikaisia ja toiseksi talouskomission puheenjohtajuus saattaa jopa vaikeuttaa hallitusneuvotteluja. Vallan vaihtuminen talouskomission johdossa on havaittavissa komission asiantuntijajäsenissä, joiden joukossa on nykyisin ammattiyhdistysliikkeen ja E-osuusliikkeen edustus.

Muutokset Suomen puolen komission kokoonpanossa vaikuttivat Neuvostoliiton puolella siten, että sielläkin haluttiin nostaa puheenjohtajuuden statusta. Aiemmin oli puheenjohtajana pitkään varaulkomaankauppaministeri A. N. Manzulo, mutta nykyinen puheenjohtaja I. V. Arhipov on ministerineuvoston 1. varapuheenjohtaja (eli varapääministeri). Vasta varapuheenjohtajana on varaulkomaankauppaministeri. Tämä näyttäisi laajentavan Neuvostoliiton Suomen talousyhteistyön kiinnostusta koko kansantalouden tasolle pelkän ns. ulkomaantalouden sijasta, mikä Suomen teollisuuden kannalta ei ole välttämättä yhtä edullista. On esitetty epäilyjä, että varsinainen ulkomaankauppa jää Neuvostoliiton puolella vähäisemmän huomion kohteeksi kuin aiemmin. Suomen teollisuudelle yhteistyöalueeksi riittäisi ns. ulkomaantalous varsinkin kun siihen Neuvostoliitossa sisällytetään kaikki vieraiden valtioiden kanssa harjoitettava taloudellinen, teollinen ja tieteellis-tekninen yhteistyö. (Ulkomaankaupan ja -talouden käsitteistä Neuvostoliitossa, ks. esim. Katila 1985).

Talouskomission toimintaan kohdistuu Suomessa huomattavaa poliittista kiinnostusta. Onhan talouskomissio ollut paikka, jossa luultavasti asiallisesti ohi hallituksenkin on käsitelty Suomelle elintärkeitä kauppapoliittisia asioita. Talouskomission johtaminen omalta osaltaan teki Ahti Karjalaisesta aikanaan niin merkittävän yhteiskuntapoliittisen vaikuttajan kuin hän oli, vaikkei hän puheenjohtajuutensa aikana koko aikaa ollutkaan samalla ulko- tai kauppapolitiikasta vastaava valtioneuvoston jäsen. Ulkoministeri Paavo Väyrynen esitti taannoin ehdotuksen, että valtioneuvostoon perustettaisiin pysyvä kauppapoliittinen valiokunta mm. idänkaupan suurten tulevaisuuden ongelmien käsittelemiseksi. Ehdo-

tukseen sisältyi ehkä ajatus myös siitä, että nykyistä käytäntöä, ts. talouskomission johdon nimitämistä hallituksen jäsenistä, muutettaisiin entisen käytännön suuntaan. 1970-luvun lopulla julkisuudessa vilahti myös keskustelu, jossa esitettiin mahdollisuus talouskomission ja tt-komitean yhdistämisestä (tai sihteeristöjen ja hallinnon yhdistämisestä). Yhtenäisen organisaation johtoon kaavailtiin Uolevi Raadetta.

Sekä tt-komitean että talouskomission projektien käytännön valmistelu sisältää monia organisatorisia vaihtoehtoja. Yksinkertaistaen, toimintaprosessi käynnistyy yrityksissä, joissa kehitellyt ideat voidaan saattaa matkaan eri kanavien kautta. Periaatteessa hankkeiden taloudellinen selvittely on talouskomission tehtävänä ja tekninen selvittely tt-komitean vastuulla. Muodollinen prosessi on siinä mielessä yrityskeskainen ja joustava, että yrityksillä on valinnanvapautta. Niillä on mahdollisuus solmia suoraan sopimuksia neuvostoliittolaisten elinten kanssa (esim. tieteen ja tekniikan alalla tieteen ja tekniikan valtion komitea GKNT, kaupan alalla jokin ulkomaankauppayhtymä, ulkoisten taloussuhteiden valtion komitea GKES, valtion rakennuskomitea GOSSTROI, tai jokin toimialaministeriö). (Vrt. Suomi-SNTL... 1980; Katila 1985). Yritykset voivat käyttää hyväkseen tt-komitean ja talouskomission työryhmiä, sihteeristöjä ja yleiskokousta. Hankkeita voidaan siirtää milloin tahansa tt-komitean ja talouskomission hallintojen välillä.

Idänkaupan asiantuntijoiden mukaan vaikka yrityskontaktit ovat suoria, hankkeita saatetaan ns. kirjauttaa komitean tai komission yleiskokouksen tai työryhmän pöytäkirjaan, jotta neuvostoliittolainen osapuoli saisi niille omien viranomaistensa käsittelyä varten tarpeellisen »virallisen leiman» tai arvovallan. Käytäntö vaihtelee aloittain, ja vaihtelu on usein neuvostoliittolaisesta vastapuolesta riippuvainen. Suuret idänkaupan yritykset pyrkivät välttämään tätäkin kirjausmenettelyä, etteivät kilpailijat saisi tietoja suunnitteilla olevista hankkeista.

SEV-komissio

SEV-komissio perustettiin v. 1973, kun Suomi ensimmäisenä markkinatalousmaana solmi yhteistyösopimuksen SEV-järjestön kanssa. Komission funktio on siinä mielessä ainutlaatuinen, että

muilla Euroopan markkinatalousmailla ei vastaavanlaista komissiota ole. Sen tehtävät ovat periaatteessa samat kun edellämainittujen komissioiden, mutta sen toimiala kattaa sekä tieteellisteknisen että taloudellisen yhteistyön. SEV-komissio on ns. monenvälisellä pohjalla, koska sen toisena osapuolena on 9 SEV-maata, ja koska se kehittää hankkeita, joista ollaan kiinnostuneita vähintään kahdessa SEV-maassa. Periaatteena on, että mikäli kiinnostusta ei löydy kuin yhdestä maasta, hanke siirretään ao. kahdenväliseen komissioon. Suomen osapuolen jäsenistä muutamat ovat jäseninä myös talouskomissiossa ja tt-komiteassa. Käytännössä tässäkin komissiossa ovat edustettuina samat tahot kuin muissakin komissioissa, ja yritysten idänkaupan asiantuntijoiden mukaan myös SEV-komission kautta tähdätään ensisijaisesti Neuvostoliiton markkinoille. Yritykset pyrkivät käyttämään hankkeidensa läpiviemiseen useita kanavia, sillä kahdenvälisillä ja monenvälisillä hankkeilla on Neuvostoliitossa eri rahoituslähteet. Kahdenvälisen hankkeiden rahoitusta hoitaa useimmiten Neuvostoliiton ulkomaanpankki Vnešbank (Suomi-SNTL... 1980), kun monenvälisiin projekteihin on mahdollista saada rahoitusta SEV-integraatiojärjestelmään kuuluvan Kansainvälisen investointipankin eli MIB-pankin kautta (Meždunarodne organizacii... 1980).

SEV-komissiossa päätökset tehdään muodollisesti pääpiirteittäin samalla tavalla kuin SEV-järjestössä. Komissio voi tehdä suosituksia ja päätöksiä kiinnostuneiden maiden yksimielisyyden periaatteella siten, että päätöksenteossa vaaditaan yksimielisyys niiltä mailta, jotka osoittavat kiinnostusta hankkeeseen. Muut voivat vetäytyä syrjään (Haarala 1984). Komissiossa on viisi pysyvää työryhmää. Työryhmissä on Suomen ja asiasta kiinnostuneiden jäsenmaiden edustajista nimitetty asiantuntijavaltuuskunta. Kusakin työryhmässä on Suomen valtuuskunnalla pysyvä puheenjohtaja ja sihteeri. SEVin puolen työryhmäsihteerin tehtävät on annettu SEVin sihteeristön virkamiehille.

SEV-komission käsittelyprosessi yhteistyöhankkeiden kehittämisessä on suhteellisen monivaiheinen ja noudattaa useimmiten säännöllistä kaavaa. Ideat syntyvät yleensä yrityksissä ja ne käsitellään alustavasti asiantuntijakokouksessa, joka mahdollisesti tekee ehdotuksen työryhmälle.

Toisessa vaiheessa työryhmä käsittelee ehdotusta ja tekee siitä katsoessaan hankkeen toteuttamiskelpoiseksi ja osapuolia kiinnostavaksi suositusehdotuksen varsinaiselle komissiolle. Kolmannessa vaiheessa komissio käsittelee asian ja antaa yrityksille ja laitoksille suosituksen neuvottelujen aloittamiseksi yhteistyösopimuksesta. Komission hankkeissa pyritään kaupallisesti toteutettaviin ideoihin. Mutta varsinaisen kaupallinen toteutus jää, kuten periaatteessa talouskomissiossakin, yritysten itsensä vastuulle.

Komissioiden organisaation arvio

Idänkaupan järjestelmän hallintorakenne on samankaltainen, kun verrataan keskenään komiteoiden ja komissioiden organisointia. Hallinto on suhteellisen yhtenäisellä muodollisella tavalla järjestetty. Näin on myös laajemmin Suomen kaupassa SEVin jäsenmaiden kanssa, sillä organisaatio on periaatteessa samanlainen pienten SEV-maiden kanssa perustetuissa sekakomissioissa.

Kritiikkiä komissiopohjaista hallintoa kohtaan ei voi perustellusti esittää siitä, että idänkaupan järjestelmään olisi kehittynyt kohtuuttoman suuri byrokraatia (jos byokraattisesta organisaatiosta voidaan lainkaan puhua) tai viranomaistoiminnan »labyrintti». Tästä huolimatta talouskomission ja tt-komitean organisaatiot laajenivat huomattavastikin 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa. Käsiteltävien asioiden yhteiskunta- ja talouspoliittiseen merkitykseen suhteutettuna järjestelmä on kooltaan kohtuullinen. Samoin, jos pidetään mielessä raskassoutuiselta vaikuttavaa sosialistimaan suunnittelu- ja ulkomaankauppahallintoa, komiteat ja komissiot on »välittävinä eliminä» kahden hallintomallin välillä ilmeisesti koettu onnistuneeksi ratkaisuksi (vrt. esim. Tolonen 1984). Neuvostoliittokin vaikuttaa olevan tällaiseen järjestelmään tyytyväinen, koska sen avulla on mahdollista löytää keskitettyyn järjestelmään verrattuna hajanaisesta markkinatalousjärjestelmästä tärkeimmät talousyhteistyön päättäjät ja asiantuntijat. (Vrt. esim. Pravoye formy. . . 1980).

Se, mikä kiinnittää kriittistä huomiota, on korkeimman päätöksentekotason, »hallitsijoiden», vähäinen määrä. Tuntuu siltä, että johtaminen on harvojen käsissä, sillä samat henkilöt esiinnyvät eri komiteoiden ja komissioiden johtoteh-

tävissä (puheenjohtajistoissa, jäsenenä tai työryhmien johdossa). Tämä kehitys on muutoinkin tyypillistä idänkaupan hoidolle (vrt. Salminen 1983). Poliittis-hallinnollisen ja taloudellisen valan keskittymisestä muodostuu varsin »rikkomaton kuva», kun esim. luetteloidaan ne harvat henkilöt, jotka ovat toimineet pitkään idänkaupan komiteoiden ja komissioiden johdossa, idänkaupan suuryritysten johtotehtävissä ja toistuvasti tavallan presidentin (Kekkonen kaudella) valtiovierailujen seurueiden jäsenenä. Idänkaupan johtamiseliitin »konkareita» eli henkilöitä, jotka ovat olleet mukana 1960-luvun alusta (joskin osa heistä on jo syrjässä), ovat mm. Ahti Karjalainen, Olavi J. Mattila, Kauko Rastas (Porar-rakennus Oy ja Finn-Stroin hallituksen puheenjohtaja), Helge Haavisto (Rautaruukki Oy) ja Yrjö Pessi (Kemira Oy). Uusia kasvoja 1970-luvun alusta ja lopulta ovat mm. Tankmar Horn (Wärtsilä), Jaakko Ihamuotila (Neste Oy) ja Kari Kairamo (Nokia Oy). He edustavat sekä yksityisiä suuryrityksiä että valtion yritystoimintaa. Muutoin vaikuttaa siltä, että Sorsan johtamassa talouskomissiossa on viime vuosina pyritty laajentamaan edustuksellisuutta sekä vahvistamaan poliittis-hallinnollista ohjausta idänkaupassa.

Samojen henkilöiden pitkään jatkuvaa osallistumista idänkaupan johtotehtäviin on perusteltu sillä, että Neuvostoliitossa arvostetaan henkilöllistä jatkuvuutta. Monet asiantuntijat valittavat toisaalta sitä, että Suomessa tavanomainen yritysjohdossa ja virkamiehistössä toimivien henkilöiden runsas siirtyminen tehtävästä ja yrityksestä toiseen vaikeuttaa idänkaupan hoitamista ja saattaa heikentää koko järjestelmän hallintaa Suomessa.

Toisaalta komiteoiden ja komissioiden työryhmissä on laaja edustus Suomen talouselämästä ja valtion idänkauppaan liittyvistä elimistä. Elinkeinoelämän edustus tosin on pitkälti suurten yritysten ja etujärjestöjen hallussa. Etujärjestöjen asema ei ehkä idänkaupan kehittämisen kannalta ole paras mahdollinen ratkaisu, sillä ne ovat ensisijassa edunvalvojia eivätkä innovoijia. Monilla aloilla nämä järjestöt ovat kuitenkin vaikuttaneet merkittävästi yhteistyön käynnistämiseen välittämällä jäsenyrityksilleen ideoita ja tiedustelemalla yritysten mielipiteitä ja resursseja yhteistyösuunnitelmiin.

Suuryritysten vahvaan asemaan idänkaupassa

on vaikuttanut osaltaan se, että ne ovat parhaiten pystyneet täyttämään Neuvostoliiton tarpeita, kuten suuria toimituksia. Mutta usein se ei ole suuriltakaan yrityksiltä onnistunut ilman yhteistyötä muiden suomalaisyritysten kanssa. Kokoa suurempi valtti olisi suomalaisten yritysten järjestyvä yhteistyö esimerkiksi komissiojärjestelmän avulla. Kehitys näyttää olevan kuitenkin päinvastainen. Suurten yritysten tiedot ja kokemus idänkaupasta ovat jo sen tasoiset, että ne eivät tarvitse komissiojärjestelmän apua siinä määrin kuin ennen vaan toimivat suoraan neuvostoliittolaisen osapuolen kanssa. Tietonsa ja kokemuksensa ne pitävät mieluiten liikesalaisuuksina.

Tyypillistä komissiojärjestelmässä on lisäksi se, että eri yhteistyöelimissä tieteen ja tutkimuksen edustajat toimivat yhdessä teollisuuden kanssa yritysten ja yleisten kaupallisten etujen puolesta. Idänkaupan asiantuntijoiden mukaan tieteellisteknisessä yhteistyössä on siirrytty yhä enemmän runsaasti yhteistoimintaa vastapuolen kanssa vaatimaan soveltavaan tutkimukseen.

Huomionarvoista idänkaupan komissioiden organisoimisessa on vielä se, että käsitellyillä yhteistyöelimillä on hyvin läheinen tehtäväalue, varsinkin työryhmissä. Tämä mahdollistaa toimivaltapäällekkäisyydet ja resurssien epätarkoituksenmukaisen käytön. On ainakin teoreettisesti mahdollista, että jollakin hetkellä kaikki komissiot käsittelevät samaa asiaa toisistaan tietämättä ja keskenään koordinoimatta. Kuitenkin useiden idänkaupan asiantuntijoiden mukaan tästä on yrityksille etua silloin, kun yritetään käyttää kaikkia mahdollisia kanavia hankkeen eteenpäin viemiseksi, koska useimmiten on edeltäkäs in mahdollontatietää mitä kautta tavoitteeseen päästään. Taloudellinen rationaalisuus käy ylitse kokonaisjärjestelmään liittyvän tarkoituksenmukaisuuden.

3. Yhteistyön sisällön muutos

Organisaatioon liittyvistä järjestelyistä poikkeava kysymys idänkaupan komissio pohjaisessa johtamisessa on se, miten yhteistyön sisältö on 1960-luvulta 1980-luvulle muuttunut ja millaisen roolin komiteat ja komissiot ovat muuttunutta yhteistyötä hallinnoidessaan omaksuneet. Karkeasti ottaen yhteistyön muutos erityisesti Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa on läpikäynyt

(tai pikemminkin yhteistyössä risteytyy) seuraavia vaiheita:

- muutos perinteisestä kauppavaihdosta pitkälle meneviin tuotannon ja tekniikan yhteistyöhankkeisiin,
- muutos suunnittelemattomasta tai keskipitkän suunnittelun talousyhteistyöstä pitkän aikavälin yhteistyösuunnitteluun ja
- muutos teknis-teollisesta yhteistyöstä kompleksisiin uusimpia tieteellisiä sovellutuksia vaativiin korkean teknologian hankkeisiin. (vrt. esim. Kivikari 1983; Salminen 1981)

Kauppa ja kuinka sitä hallitaan

Idänkaupan komissio pohjaisen järjestelmän kanalta perinteinen kauppa ei muodosta mitään erityistä arvioinnin kohdetta. Komissiot ovat kauppavaihdon alalla lähinnä välillisessä asemassa. Tavaravaihto, joka tapahtuu 5-vuotisrunkosopimusten ja vuotuisten tavaravaihtopöytäkirjojen mukaan, on kiintiöityä kauppaa. Neuvostoliiton talouden suunnittelu ja Suomen teollisuuden toivomukset määrittävät lopullisten kiintiöiden sisällöt. Esim. talouskomission tehtävänä tavaravaihdossa on ollut kaupankäynnin kehittämisen yleinen seuranta erityisesti siltä osin, että erilaisten projektien tavaratoimitukset tulevat turvattua. Talouskomissio seuraa kauppavaihtoa, mutta vain hyvin harvinaisissa ja suurissa kysymyksissä puuttuu kehitykseen.

Onnahteleva tuonnin monipuolistaminen Neuvostoliitosta on antanut talouskomissiolle kaupan alalla entistä aktiivisemmän roolin. 1970-luvulla tuonnin lisääminen tuli silloin perustetun kone- ja laitetöryhmän erityistehtäväksi. Tuonnin lisäämiseen on pyritty vaihtamalla keskenään luetteloja tavaroista, joiden ostamisesta ollaan kiinnostuneita. Tuonnin kasvattaminen on vasta viime aikoina otettu talouskomissiossa varsinaiseksi kampanjaksi. Vaikka siitä on aiemminkin puhuttu ja vaikka Neuvostoliitto on pitänyt sitä talouskomission tärkeimpänä tehtävänä, siihen ei Suomessa ole suhtauduttu kovin aktiivisesti. Kyse on idänkaupan asiantuntijan mukaan periaatteellisesta asenteesta, koska Suomessa ei olla totuttu siihen, että tuontia pitäisi etsiä. Myöskään ei olla haluttu käyttää voimavaroja sellaiseen, mikä mielletään ennen muuta neuvostoliittolaisten tehtäväksi.

Tuonnin lisäämisen tiedostaminen on hyvä esimerkki siitä, miten joudutaan sopeutumaan pyrittäessä turvaamaan omat taloudelliseen hyötyyn perustuvat tavoitteet. Kiinnostavaa olisi myös tietää, mitä toinen osapuoli haluaa tehdä tämän taloussuhteiden tasapainoa häiritsevän ongelman poistamiseksi. Neuvostoliitolle Suomen kauppa ei ole yhtä kansantaloudellisesti »korvaamatonta» kuin Suomen idänkauppa, joka on neljännes ulkomaankaupastamme.

Tt-komitea ei toimi varsinaisen tavaravaihdon alalla, joskin tieteellis-teknisellä yhteistyöllä pyritään välillisesti kaupallis-taloudelliseen yhteistoimintaan. Myöskään monenvälinen SEV-komissio ei suoranaisesti huolehdi tavaravaihdosta. Mutta komission rooliin kuuluu selkiyttää tavarakaupan menettelytapoja. SEV-komissio on tässä tehtävässä luonnollinen forum, koska tämän kaltaista toimintaa on SEV-integraatioissa harjoitettu pitkään järjestön jäsenmaiden kesken (vrt. esim. van Brabant 1980; Ausch 1972). SEV-komissio on saanut aikaan käytännön suosituksia kaupan yleisistä ehdoista (ns. TYSE-ehdot), standardeista sekä kerännyt informaatiota osapuolia varten.

Projektit: Tiede ja tekniikka sekä kaupalliset sovellukset

Talousyhteisön sisältö ja luonne muuttuvat ratkaisevasti, kun tarkastellaan tieteen ja tekniikan sekä kaupallisesti perusteltua projektiyhteistyötä ja komissiopohjaisen järjestelmän asemaa. Tieteellis-tekninen projekti on usein tutkimuksia tai kokeita sisältävä hanke, jolla saattaa olla tuotekehittelyä edistävä vaikutus kaupallisessa toiminnassa. (Vrt. esim. Suomi-SNTL... 1980). Ratkaisevassa asemassa ovat tt-komitean työryhmät, joiden kautta yhteistyöideat ja aiheet esitellään Neuvostoliiton puolen työryhmälle. Tt-komitea suorittaa samalla palvelutyötä, jossa suomalaisia korkeakouluja, tutkimuslaitoksia ja yrityksiä avustetaan kontaktien luomiseksi neuvostoliittolaiseen osapuoleen. Oikean vastapuolen löytäminen ei useinkaan ole ongelmattonta. Yritysintressistä katsottuna tieteellis-tekninen vuorovaikutus on markkinatutkimusta, jonka avulla selvitetään tuotekehittelymahdollisuuksia ja tehdään omia tuotteita tunnetuksi.

Projektien rahoituksesta tt-komitea ei ole lainkaan vastuussa. Jos hankkeet etenevät taloudel-

lisen yhteistyön asteelle, mikä on useimmiten tieteellis-tekniseen yhteistyöhön osallistuvien yritysten tarkoituksena, hankkeet siirtyvät talouskomission toimialalle ja valvontaan. Tt-komitea vetäytyy kaupallisesta kehittelystä eikä luo kontakteja Neuvostoliiton ulkomaankauppaviranomaisiin.

Myös SEV-komission monenväliset hankkeet ovat yleensä tieteellis-teknisiä projekteja. Projektit eivät kuitenkaan ole olleet niin suuria kuin Suomen ja Neuvostoliiton kahdenvälisissä järjestelyissä. Tyypillinen hanke on suomalaisen koneen, laitteen tai valmistusmenetelmän »tieteellis-tekninen» testaus rinnakkain SEV-maissa ja Suomessa. Kun hankkeet etenevät kaupallisiksi sovellutuksiksi, ao. yritykset ottavat asioiden kehittelystä täyden vastuun yhteistoiminnassa SEV-maiden organisaatioiden kanssa. On selvää, että monenvälisen SEV-komission status Neuvostoliiton ulkomaankauppahallinnossa, ministeriössä ja yhtymissä on jonkin verran heikompi kuin talouskomission. Toisaalta suurten projektien puuttuminen saattaa olla seurausta siitä, että suuria operaatioita on vaikea toteuttaa monenvälisellä pohjalla. Tämä johtuu sekä käytännön järjestelyjen hankaluudesta että SEV-maiden keskinäisestä kilpailusta. Useiden idänkaupan asiantuntijoiden mukaan SEV-komissio on kuitenkin ainoa kanava, jonka välityksellä suomalaiset yritykset ja laitokset pääsevät yhteyteen SEV-integraatiojärjestelmän järjestöjen kanssa.

Suomen ja Neuvostoliiton talousyhteistyön sisällön muutos on merkinnyt talouskomission aseman vahvistumista. Talouskomission ns. taloudelliset projektit tähtäävät suoraan kaupallisiin tavoitteisiin, ja komissiolla on monipuoliset yhteydet Neuvostoliiton ulkomaankauppahallinnon viranomaisiin. Talouskomissio ei kuitenkaan voi pakottaa suomalaisia yrityksiä mihinkään, vaan yritysten kannattavuuslaskelmat ratkaisevat viime kädessä yhteistoiminnan realisoitumisen neuvostoliittolaisen osapuolen aloitteellisuudesta huolimatta. Idänkaupan asiantuntijan mukaan neuvostoliittolaisella yhteistyökumppanilla on joskus ollut vaikeuksia käsittää tätä »vapaaehtoisuutta», ja neuvostoliittolaiset ovatkin toivoneet hallinnollisen otteen tiivistämistä suomalaisiin yrityksiin. Tämä lienee ollut osatekijänä Neuvostoliiton osapuolen halussa säänneltyjen yhteistyömuotojen luomiseen.

Talousyhteistyön kehittyminen projekteista pitkäaikaiseen ohjelma-yhteistyöhön on aiheuttanut sen, että talouskomissio on muuttunut projektikomissiosta ohjelmakomissioksi. Toimintansa alussa 1960-luvun lopulla komissio esiintyi jns. yleiskomissiona käsitellen myös tieteellisteknisiä asioita. Nykyisin komission yleiskokouksessa käsitellään vain sellaisia urauurtavia hankkeita, joiden erilaiseen valmisteluun ja tekniseen selvittelyyn kuluu vuosia.

Talousyhteistyön vakiintuessa Suomen ja Neuvostoliiton välillä komissioihin liittyvät hallinnolliset järjestelyt ovat hieman muuttuneet. Erilaisia projekteja valmistellaan edelleen talouskomission työryhmissä ja valmistelun pohjana olevat ideat saadaan yrityksistä. Esim. suomalaisilla rakennusliikkeillä on projektilistat, joihin kerätään yhteistyön ideoita. Työryhmät seulovat näitä ideoita ja selvittävät, mihin ideoihin löytyy molemminpuolista kiinnostusta sekä hankittavat yleensä jo tässä vaiheessa esihyväksynnän Neuvostoliiton viranomaisilta toteuttamiskelpoisilta vaikuttaville hankkeille. Kun yrityksillä on pitkäaikaiset suhteet Neuvostoliiton viranomaisiin, on tyypillistä, että yhteistyötä harjoitetaan ohi talouskomission. Toteutuskypsät hankkeet saatetaan kirjata työryhmän pöytäkirjaan. Näin on esim. laivanrakennusalalla, joka käyttää talouskomission puheenjohtajia enemmänkin pr-edustajina ja viestinviejinä Neuvostoliittoon päin. Vieläkin hanakammin tässä tehtävässä käytetään tasavallan valtiollista johtoa.

Talouskomission kehitys Suomen idänkaupan superkomissioksi, ehkä jopa jonkinlaiseksi suunnittelukomiteaksi, jonka piirissä idänkauppaa koskeva informaatio strategisellakin tasolla ylittää ministeriöiden ja ehkä valtioneuvostonkin asiantuntemuksen, on luonnollisesti lisännyt poliitikkojen ja poliittisten puolueiden mielenkiintoa osallistua komission toimintaan ja hallintoon.

Esimerkkejä suurista ja vielä suuremmista projekteista

Idänkaupan komissiopohjainen hallinto ei ole suinkaan ollut vain ideoiden käsittelyä, hankkeiden valmistelua ja hyväksymistä, vaan Suomen ja Neuvostoliiton välillä on toteutettu ja toteutunut erittäin suuria yhteisiä hankkeita. Seuraavat suurprojektien esimerkit käsittelevät energia-alaa, teollista yhteistyötä, rakennustoimintaa ja ns. tieteellis-teknistä yhteistyötä. Hankkeiden

mittavuus on yksi osoitin siitä, miten osittain poliittis-hallinnollisesti ohjautuva järjestelmä (komissiopohjainen järjestelmä) on sovitettu suomalaisesta perspektiivistä yritys- ja talouselämän tuottavuus- ja tuloksellisuusvaateisiin (liikeperiaatteiden rationaliteettiin). Ei ole kaukana ajatus siitä, että idänkauppa silloin tällöin yhdistää poikkeuksellisella tavalla poliitikkojen, virkamiesten, tieteen ja tekniikan edustajien sekä yritysjohtajien intressit toisiinsa.

Suomalaisen kansantalouden *energiahuollon* kannalta huomattava merkitys on maakaasujohdon rakentamisella Neuvostoliitosta Suomeen ja luonnonkaasun toimittamisella. Kaasun ostaminen on ollut Suomen talousjärjestelmän toimintatavan vuoksi hankala kysymys, koska Suomessa kaasun käyttöönosta päättävät kunnalliset itsehallintoyksiköt ja yksityiset yritykset omien tarpeidensa mukaan. Valtiovallalla ei ole muodollisia tai hallinnollisia valtuuksia määrätä ketään siirtymään maakaasun käyttöön. Esim. suurimpien kaupunkien ratkaisut vaikuttavat keskeisesti kaasun toimitusmääriin ja sitä kautta idänkaupan rakenteeseen ja Suomen kansantalouteen. Ei ole epäilystäkään, etteikö ko. kaupunkien päättäjiin pyritä vaikuttamaan idänkaupan elintärkeiden etujen nimissä, jotta päätöksiä kaasun ostamiseksi saataisiin.

Talouskomissio on ollut maakaasukysymyksessä aktiivinen toimintansa alusta lähtien, sillä heti v. 1967 talouskomissioon perustettiin maakaasutyöryhmä. 1970-luvulla myös tt-komitean toimesta järjestettiin asiantuntija- ja informaationvaihtoa (symposiumeja) maakaasukysymyksestä. Nykyisin tt-komitealla on energiatutkimuksen yhtenä pitkän tähtäimen painopisteenä maakaasun pienkuluttajajakelu. Ilmeisesti Neuvostoliitosta tapahtuvan tuonnin jatkuvan kasvatamistarpeen ja maakaasun edullisuuden ja soveltuvuuden tultua tunnustetuksi talouskomissio suositteli v. 1982 Suomen ja Neuvostoliiton viranomaisille, että yhteistyössä ryhdyttäisiin selvittämään maakaasun tuonnin lisäämistä pitkällä tähtäimellä. Samana vuonna samaan asiaan kiinnittivät huomiota presidentti Koivisto ja Neuvostoliiton silloinen ministerineuvoston puheenjohtaja Tihonov yhteisissä neuvotteluissaan. Luultavasti komissio oli asian aiemmin valmistellut, koska viranomaisorganisaatio osoitti byrokraatialle vähemmän luonteenomaista joustavuutta

perustaessaan välittömästi työryhmän tutkimaan luonnonkaasutoimitusten lisäämistä ja kaasuputken jatkamista Suomessa.

Yhteistyö atomienergian rauhanomaisen käytön alalla on ollut talouskomissiossa alusta asti kehittelyn alaisena. Toisessa kokouksessaan (1967) komissio perusti työryhmän selvittämään kysymystä. Tällöin oli poliittisille päättäjille käynyt selväksi, että Suomeen rakennettava ensimmäinen ydinvoimala olisi sekä poliittisista että kauppapolittisista syistä tilattava Neuvostoliitosta. Työryhmä ryhtyi pikaisesti selvittämään mahdollisuuksia atomivoimalaitoksen rakentamisesta yhteistyössä ja atomipolttoaineen toimittamisesta Neuvostoliitosta. Huolimatta ydinenergiaan liittyvän päätöksenteon monimutkaisuudesta asia eteni harvinaisen nopeasti. V. 1969 Suomi allekirjoitti Neuvostoliiton kanssa sopimuksen atomienergian rauhanomaisesta käytöstä sekä pöytäkirjan ja alustavan toimitussopimuksen yhteistyössä rakennettavasta atomivoimalasta. Talouskomissio seurasi tiiviisti vuosien mittaan rakennustöiden edistymistä ja kiirehti niitä eräissä vaiheissa.

Vuonna 1973, jolloin ydinvoimaloiden Loviisa I ja II suunnittelu- ja rakennustyöt olivat käynnissä, keskusteltiin molempien maiden asiantuntijataapaamisessa voimatalousalan yhteistyön kehittämisestä, ts. mahdollisuuksista rakentaa lisää atomivoimalaitoksia, lisätä sähköenergian toimituksia Suomeen ja rakentaa lämpövoimalaitoksia. V. 1975 solmittiin Suomen ja Neuvostoliiton hallitusten välillä voimatalousalan yhteistyösopimus, jonka mukaan Suomen ao. järjestöt ja yritykset sekä Neuvostoliiton vastaavat elimet tulevat kehittämään yhteistyötä vuosina 1976—85 atomi- ja lämpövoimaloiden suunnittelussa ja rakentamisessa, ydinpolttoaineen hankinnassa ja jälleenkäsittelyssä sekä sähköenergian siirrossa ja turveteollisuuden kehittämisessä. Sopimuksessa sitoudutaan tutkimaan »Loviisa 3:n» ja »Loviisa 4:n» teknisiä ongelmia ja sovitaan, että Suomen ja Neuvostoliiton yritykset ja laitokset ovat periaatteessa valmiit tulemaan yhteistyöhön uuden tuhannen megawatin ydinvoimalan suunnittelemiseksi ja rakentamiseksi Suomeen. Tämän mukaisesti on tehty pitkäaikainen sopimus sähköenergian toimittamisesta Suomeen vuosina 1980—89 ja lämpövoimaloita on rakennettu eri puolille Suomea. Lisäksi on neuvoteltu

uudesta ydinvoimalasta. Vuonna 1981 Imatran Voima ja V/O Atomenergoexport sopivat tuhannen megawatin atomivoimalaa koskevasta soveltuvuus selvityksestä.

Ydinvoimaloiden rakentaminen vaatii runsaasti suunnittelua. Mutta toisaalta laaja valmistelu koettelee parlamentaarista päätöksentekojärjestelmäämme. Mitä enemmän valmistelutyötä on tehty, sitä suurempi tappio olisi päätöksentekoprosessissa mukana olleille poliitikoille ja virkamiehille eduskunnan kielteinen päätös uudesta ydinvoimalasta. Vaikka Neuvostoliitto ilmeisesti on tietoinen siitä, että uuden valmistella olevan ydinenergiain mukaan päätösvalta uuden ydinvoimalan rakentamisesta kuuluu eduskunnalle, on oletettavaa, että hallitustasolla tekemälleen sopimuksella se on katsonut jotenkin sitoneensa Suomea ydinvoimalakäytössä. Taannoinen ydinvoimalakatastrofi Neuvostoliitossa johtanee kuitenkin Suomessa koko ydinvoimaprojektin uudelleenarviointiin.

Suomen ja Neuvostoliiton *teollisen yhteistyön* esimerkkeinä ovat Kostamus-projekti ja siihen läheisesti liittyvä Rautaruukin tehtaiden uusiminen. Kostamus-hankeessa oli kysymys kansantaloudellisesti merkittävästä yhteistyöstä, koska sen vaikutus Kainuun alueen työllisyyteen on ollut ratkaiseva. Projektina Kostamus oli suuri, koska se sisälsi mm. metallurgisen kombinaatin rakentamisen vuosien 1973—81 aikana suomalaisen avulla Neuvostoliittoon Karjalan autonomiseen neuvostotasavaltaan.

Talouskomissio oli Kostamus-jättihankkeen tärkeimpiä arkkitehteja. Projektin hoitamisesta ylimmällä poliittisella tasolla kertoo se, että Kostamus-yhteistyön kuluessa solmittiin monia hallitusten välisiä sopimuksia ja pöytäkirjoja. Erillisillä sopimuksilla pyrittiin lisäämään jatkuvuutta ja joustavuutta, koska Kostamuksen toisesta ja kolmannesta vaiheesta läskohteineen päästiin sopimukseen ennen ensimmäisen vaiheen päättymistä. Kostamus oli hankkeena kompensatiopohjainen, joita Neuvostoliitto mielellään tavoittelee. (Vrt. esim. Malkevitch 1981). Suomalaiset sitoutuivat ostamaan palvelujen maksamiseksi Kostamuksen rikastamokombinaatin tuotteita sekä yleensä koneita ja laitteita Neuvostoliitosta. Kostamuksen tuotteita toimitetaan Rautaruukin Raahan tehtaille, joita jo 1960-luvun lopulla sekä rakennettiin että laajennettiin neuvos-

toliittolaisten suunnitelmien sekä suomalais-neuvostoliittolaisen yhteistyön avulla. Rautapellettejä on sitouduttu ostamaan runsaat miljoona tonnia vuodessa vähintään kymmenen vuoden ajan. Suomi osallistui Kostamuksen rahoitukseen 30 miljoonalla ruplalla, joka maksetaan takaisin edellä mainituin metalliteollisuustuottein.

Kostamus-projekti kuvastaa hyvin idänkaupan ns. vapaan kaupan ideaalista kaukana olevaa keskitettyä toimintaa, joka on osoittautunut Neuvostoliiton yhteistyössä välttämättömäksi. Kostamus-hanke yhdisti Suomessa eri tahojen intressit: yritykset ja liike-elämä saivat voittoa ja turvallista kannattavuutta toimintoilleen; poliittiset päättäjät toteuttivat tempoilematonta, pitkän aikavälin idänkauppapolitiikkaa ja virkamiehet sekä hallinto organisoivat sopimusten mukaisia talousyhteistyöoperaatioita. Tällainen »yhteen hiileen puhaltaminen» on tietysti sinänsä merkittävä etu kilpailtaessa Neuvostoliiton projekteista usein Suomea edullisempiin luottoehtoihin kykenevien teollisuusmaiden kanssa.

Jos Kostamus on ollut talouskomission »hallinnoima» hanke, ns. *Norilsk-projektia* on puolestaan kehitelty tt-komiteassa. Kyseessä on merkittävä värimetallurgian yhteistyö, jossa tt-komitean palveluksia on Suomessa käyttänyt ennen muuta Outokumpu Oy. Alaa koskeva työryhmä perustettiin v. 1970 komitean yhteyteen. Norilsk-hankkeen keskeisin sopimus allekirjoitettiin 1970-luvun puolivälissä. Suomalaiset toimittivat Neuvostoliittoon Norilskin metallurgisen kombinaatin laajennusta varten mm. kaksi nikkeli- ja kuparirikasteiden liekkisulatuslinjaa lisensseineen sekä hiilipölyn tuotantolaitteiston.

Rakennustoiminta on vanha yhteistyön muoto Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Talouskomissiossa rakennusyhteistyön tarve ja kiinnostus kartoitettiin komission perustamisvuonna 1967. Tt-komitean myötävaikutuksella eräät suuryritykset Suomessa olivat toteuttaneet rakennusprojekteja jo 1950-luvun lopulla. Monien Neuvostoliitossa suomalaisten toimesta toteutettujen hankkeiden joukossa (mm. Tallinnan hotellirakentaminen, Pääjärven metsätalouskeskus, Viipurin ja Leningradin hotellirakentamiset, Tallinnan jalkinetehdas) yksi suurimpia on kompensatiopohjainen Svetogorskin selluloosa- ja paperitehtaan laajennus, jonka neljäs rakennusvaihe on edelleen käynnissä. Rakennusprojektien kehittä-

on kuulunut myös tt-komitean ja SEV-komission rooliin. Tt-komiteassa tähän tehtävään ovat erikoistuneet rakennusalan työryhmä ja rakennusainetyöryhmä. Työryhmien toimialojen läheisyys ja päällekkäisyys johtuvat nimenomaan Neuvostoliiton vastaavan organisaation monimutkaisuudesta.

Esimerkki uudentyypisistä soveltavaan tutkimukseen painottuneesta ja kaupallisiin tuloksiin tähtäävästä yhteistyöstä on ns. *arktinen projekti*. Sitä kehitellään yhtäaikaan monessa eri elimessä, mutta erityisesti tt-komiteassa. Tt-komiteassa käytiin 1970-luvun alussa neuvotteluja Neuvostoliiton arktisen ja antarktisen instituutin kanssa yhteistyösopimuksesta. 1970-luvun lopulla komitea organisoi pohjoisten merien mannerjalustan tutkimisesta asiantuntijatapaaamisia, joihin osallistuivat myös suomalaiset laivanrakennusyrietykset ja Neuvostoliiton kaasuteollisuusministeriö. Vuonna 1979 tehtiin sopimus jäänmurtajien ja poralaivojen hankkimiseksi Suomesta Neuvostoliiton pohjoisille merialueille. Suomalaisten mahdollisuudet osallistua perustuvat idänkaupan asiantuntijoiden mukaan kehittyneeseen laivanrakennusteknologiaan ja näillä aloilla pitkään harjoitettuun yhteistyöhön. Pohjoisen mannerjalustan öljy- ja kaasuvarojen hyödyntäminen on Neuvostoliitossa laaja hanke, jolla tähdätään kauaksi tulevaisuuteen. Laajamittaisen toiminnan koordinoimiseksi perustettiin tt-komiteaan v. 1981 arktinen työryhmä. Tähän samaan arktisen projektin kokonaisuuteen kuuluu talouskomission ajama atomijäänmurtajasopimus, joka allekirjoitettiin v. 1984. Kysymys on yhteisellä tutkimuksella kehitellystä arktisten olojen jäänmurtajasta, jota valmistetaan tuotannollisessa yhteistyössä hyödyntämällä kummankin maan teknologiaa. Jäänmurtajasopimus oli talouskomissiolle eräänlainen tuotannollisen yhteistyön testitapaus, jolla pyrittiin vauhdittamaan uutta tuotannollista yhteistyötä. Sopimuksen valmistelu kesti useita vuosia.

Suunnittelun tähtäin ensi vuosituhannele eli PAO

Idänkaupan järjestelmään tuli yhä suunnitelmalisempi ja hallittavuutta korostava leima, kun Suomen ja Neuvostoliiton välillä solmittiin v. 1977 »kaupallis-taloudellista, teollista ja tieteellisteknistä yhteistyötä kehittävä ja syventävä pitkän tähtäimen ohjelma vuoteen 1990» (PAO). Var-

sin pikaisesti ohjelmaa jatkettiin vuoteen 1995 (v. 1980). Sen jälkeen on valmisteltu jatkopöytäkirja vuoteen 2000. Asiallisesti yhteistyön visiot ovat jo ensi vuosituhanalla. PAO, jonka välityksellä Suomen idänkaupan suunnittelua koordinoitiin Neuvostoliiton kansantalouden suunnitelmien kanssa, on osaltaan valtion päämiesten neuvottelun tulosta. Presidentti Kekkonen esiintyi julkisuudessa tässä asiassa aloitteentekijänä. Alkusoittoa pitkän aikavälin suunnittelulle oli v. 1970 Kekkonen Neuvostoliiton vierailun kommunikoa, jonka seurauksena solmittiin taloudellista, teknistä ja teollista yhteistyötä koskeva sopimus (ns. tt-sopimus), jollaisia Neuvostoliitto samaan aikaan solmi myös muiden markkinatalousmaiden kanssa. (Vrt. esim. Pravovye formy . . . 1980).

Käytännössä sopimuksella pyrittiin monipuolistamaan maiden yhteistyötä mainituilla aloilla. Asian valmistelussa ja ideoinnissa oli vahvasti mukana Ahti Karjalaisen johtama talouskomissio. Ei ole kaukana ajatus, että vähintään tässä vaiheessa talouskomission painoarvo suhteessa muihin yhteistyöelimiin kasvoi myöhempiä »läpimurtoilanteita» varten.

Presidentti Kekkonen ja Neuvostoliiton johto ilmaisivat v. 1975 yhteisessä kommunikoeassaan, että maiden välille olisi välttämätöntä laatia kaupallis-taloudellisten suhteiden kehitysohjelma viideksitoista vuodeksi. Pian tämän jälkeen talouskomissioon perustettiin PAO-työryhmä. Pitkän aikavälin ohjelman tieteellis-teknisen osuuden valmisteli tt-komitea. Myöhemmin 1980-luvulla sovittiin Tihonovin ja Koiviston neuvotteluissa pitkän aikavälin järjestelyihin liittyvästä maatalous- ja elintarvikealan yhteistyöhankkeesta, jota koskevan pöytäkirjan oli talouskomissio valmistellut. Yleensä PAO:n tyyppisissä järjestelyissä Neuvostoliiton intressi perustuu siihen, että maa pyrkii taloussuhteissa kapitalistisiin maihin ennalta sovittuihin muotoihin sekä suunnitelmallisuuteen (vrt. esim. Voinov—Iohin—Rodina 1975).

Pitkän tähtäimen suunnittelun idea on siinä, että ohjelmalla luodaan suomalaisten näkökulmasta talousyhteistyön kehikot. Nämä kehikot, joiden toteutumisen seuranta on talouskomission tehtävänä, vastaavat Neuvostoliiton kansantalouden suunnittelua. Kuitenkaan PAOlla ei ole yrityksiä velvoittavaa operatiivista luonnetta,

vaikka Neuvostoliiton ulkomaankauppaviranomaiset ehkä tällaista hallinnollista vaikutusta ja ohjaavan otteen tiivistymistä toivoisivatkin. On ajateltavissa, että pitkän tähtäimen suunnittelu on kuitenkin sinänsä enemmän suunnitelmatalouden sekä mahdollisesti myös yhteistyön ohjelmaa kehittävien virkamiesten intressissä kuin markkinatalouden yritysten.

PAO:n solmiminen aiheutti komissiopohjaisen järjestelmän toiminta- ja organisaatiomuutoksia. Erityisesti talouskomission virkamieskuntaa lisättiin, komission valvonta- ja seurantafunktiota talousyhteistyön toteutuksesa »terävöitettiin» sekä yleensä komiteoiden ja komissioiden keskinäistä koordinoitua uudistettiin.

Koordinoitavuuden kehittäminen tuotti hallinnollisen rationaliteetin osalta ehkä uusia näkymiä. Ensinnäkin koordinoitua koski komissiopohjaisen johtamisjärjestelmän hallintoa. Tt-komitea ja talouskomissio koordinoivat toimintaansa poistamalla päällekkäistä työryhmien toimintaa sekä pitämällä yhteyttä sihteeristöjensä välillä. Toiseksi, yhteistyöelimiä toimintoja koordinoitiin sovittamalla tarkoituksenmukaiseksi kunkin elimen kokoontumisajat ja -aikataulut. Kolmanneksi yhteistyötä koordinoitiin henkilö- ja informaatioyhteyksien avulla. (Olisiko tämä ymmärrettävä siten, että valtaa keskitettiin harvoille?) Tt-komiteassa, talouskomissiossa ja SEV-komissiossa toimii samoja henkilöitä sekä johdossa (esim. Tankmar Horn, Jermu Laine) että asiantuntijavirkamiehinä. Henkilöihin perustuvat yhteydet on luotu myös komissioiden ja muiden idänkaupan hallintoon osallistuvien elinten välillä (lähinnä ulkoministeriön kauppapoliittisen osaston III toimisto). SEV-komission kohdalla koordinoitavuuden lisäämiseen on vielä varaa, koska SEV-komission toimialalla valmistelaan joskus hankkeita yhtäaikaaisesti muiden yhteistyöelimiä kanssa. Ilmeisesti käytännössä linkkinä toimivat hankkeita ajavat yritykset, jolloin koordinoitua vaikuttaa se, miten paljon ne tosiasiaassa pitävät eri komissioiden virkamiehiä ajan tasalla omista suunnitelmistaan. Koordinoitua on tietysti yrityksille tarkoituksenmukaista, jos se on tehokasta eli lähinnä taloudellisia tuloksia tuottavaa.

4. Loppuarvio: onko reformeille tilaa?

Kirjoituksen otsikointiin liittyvä yleinen kysymys

		toiminnallinen joustavuus	
		lisääntyy	vähenee
demokraattinen vaikuttavuus ja ohjaus	lisääntyy	I	II
	vähenee	III	IV

Kuvio. Komissiojärjestelmän ulottuvuudet.

järjestelyjensä kautta omaksumaan ja perustamaan hallinnollisia tai muita toimintamalleja, jotka ovat sen taloudelliselle ja yhteiskunnallis-poliittiselle kulttuurille vieraita. Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että Suomen idänkaupan hallinnossa olisi jouduttu »alistumaan» tähän.

Asiallisesti idänkaupan komissiopohjaisen järjestelmän muutos ja muuttamistarpeet ovat kohtien II ja III sisällä. Jälkimmäinen, eli järjestelmä, jossa toiminnallinen joustavuus lisääntyy samalla kun demokraattinen vaikuttavuus ja ohjaus vähenee (tai on vähäistä), suosii yritysintressistä lähteviä ratkaisuja. Tämä lienee ollut koko Suomen idänkaupan komissio- ja komiteajärjestelmän perusidea. Yrityksistä lähtevät yhteistyöideat ja yritysten laajat neuvotteluvaltuudet ovat jatkuvasti olemassa olevia ja alkuperäisiä elementtejä tt-komitean, taluskomission ja SEV-komission toiminnassa. Toiminnallista joustavuutta kuvaa se, että uudet yhteistyöhankkeet on näytetty saavan eri vaiheissa nopeasti käyntiin. Yhtenä käyttökelpoisena tapana on ollut työryhmän perustaminen välittömästi Suomen ja Neuvostoliiton yhteisten talousintressien löydyttyä. Käytännössä toiminnallinen joustavuus on palvelut suurten yritysten toiveita. Idänkauppaan on mm. Neuvostoliiton markkinoiden jättikoon takia ryhmittynyt suomalaisia suuryrityksiä, joille on myös komitea- ja komissio-organisaatioissa tullut keskeisiä tehtäviä.

Kohdan II mukaisessa kehityksessä on kysymys sekä poliittisen että hallinnollisen vaikutuksen lisääntymisestä idänkaupassa komitea- ja komissiojärjestelmän kautta. Yleisesti tästä ovat olleet jonkinlaisena osoituksena komissiopohjaisen järjestelmän (erityisesti taluskomission) virkamiesorganisaation kasvu, erilaisten koordinoitimuotojen kehittyminen (osittain tehtävien keskittyminen) 1970-luvun lopussa, organisaatioiden osayksiköiden kasvu (tiimihallinnon lisääntymi-

nen) yms. Myös talousyhteistyön hankkeissa syntynyt laaja sopimus- ja pöytäkirjaverkosto sekä sitoutuminen vastaostoihin viittaavat sääntelyn lisääntymiseen. Tämä sääntelyn lisääntyminen on paljolti johtunut Neuvostoliiton toiveista, mutta on samalla antanut Suomen puolella poliittisille päätöksentekijöille mahdollisuuksia normaalia laajempaan koordinointiin.

Yksi keskeinen trendi saattaisi olla siinä, että 1980-luvun alussa ennen muuta taluskomissio uudelleenjärjestelyn yhteydessä kytkettiin tiiviimin poliittiseen tahoon, eli Suomessa maan hallitukseen ja sitä kautta parlamentaariseen järjestelmäämme. Tässä yhteydessä luovuttiin aiemasta henkilökeskeisestä ja henkilöjatkuvuutta korostavasta hallintomallista. Samalla Sorsan puheenjohtajakaudella komission yhteiskunnallisen osallistumisen pohjaa on hieman monipuolistettu. Taluskomissio itsessään on muuttumassa projekti- ja ohjelmakomissiosta suunnitteluelimeksi, jossa idänkaupan tulevaisuuden näkymät ja ongelmat tullevat viemään yhä enemmän komission resursseja.

Poliittis-hallinnollisen järjestelmämme rationaalisen kokonaisuuden näkökulmasta on vielä pitkä matka siihen, että ulkomaankauppa ja idänkauppa olisivat yhtenäisenä hallintojärjestelmänä. Sellainen reformi merkitsisi melkein sitä, että komissio-organisaatio tulisi saattaa koordinoinnin yksinkertaistamiseksi ja hallinnollisen monimutkaisuuden vähentämiseksi ulkomaankauppaan erikoistuneen ministeriön (esim. ulkomaankauppaministeriön) alaisuuteen, valtioneuvosto tarvitsisi ulkomaankauppapoliittisen ministerivaliokunnan idänkaupan pitkän tähtäimen suunnittelua ja ongelmien käsittelyä varten ja eduskunta jonkin vähemmän aktiivisen valiokunnan tilalle vähintäänkin ulkomaankaupan kehityksen seuranta varten ulkomaankauppavaliokunnan.

LÄHTEET

A. Kirjallisuus

- Ausch, Sandor: *Theory and Practice of CMEA Cooperation*. Akademiai Kiado. Budapest 1972.
- Brabant, Jozef van: *Socialist Economic Integration. Aspects of Contemporary Economic Problems in Eastern Europe*. Cambridge University Press 1980.
- Haarala, Soili: *SEV kansainvälisenä järjestönä*. Tutkielma. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. 1984.
- Haberma, Jürgen: *Theorie des Kommunikativen Handelns. Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*, II. Frankfurt/M 1981.
- Katila, Raimo: *Talous- ja ulkomaankauppahallinto Neuvostoliitossa*. Raimo Katila ja WSOY, Juva 1985.
- Kivikari, Urpo: *Itä-länsikauppa. Erityisesti Suomen ja Itävallan tapausten avulla tutkittuna*. Turun yliopisto. Taloustieteen julkaisuja. Sarja A: 13. 1983.
- Malkevitch, V: *Est-Ouest: Cooperation economique. Echange de technologie*. Moscou 1981.
- Meždunarodnaja naučno-tehničeskaja i proizvodstvennaja kooperacija* (pravovye aspekty). Nauka. Moskva 1982.
- Meždunarodnye organizacii socialističeskikh gosudarstv. Meždunarodnye otnošenija*. Moskva 1980.
- Pravovye formy naučno-tehničeskogo i promyšlennoekonomičeskogo sotrudničestvo CCCP s kapitalističeskimi stranami*. Nauka. Moskva 1980.
- Salminen, Ari: *Idänkauppa ja hallinto. Tutkimus Suomen idänkaupan rakenteesta, sopimusjärjestelmästä ja hallintoorganisaatiosta esimerkkinä sosialistimaiden ja markkina-talousmaiden talousyhteistyöstä*. Finnpublishers. Tampere. 1981.
- Salminen, Ari: *Tapaustutkimus talouden, politiikan ja hallinnon keskinäisistä kytkennöistä: Suomen idänkaupan suuryritykset*. Helsingin yliopiston valtio-opin laitos. Tutkimuksia. Sarja A N 63. 1983.
- Suomi-SNTL: *Tieteellis-teknisen ja taloudellisen yhteistyön vuorovaikutus. Raportti Suomen ja Neuvostoliiton välisen yhteistyön metodologiaa koskevasta tutkimuksesta*. Suomen ja Neuvostoliiton välisen tieteellis-teknisen yhteistoimintakomitean julkaisusarja 7. Helsinki 1980.
- Tolonen, Juha: *Suomen idänkaupan järjestelmästä ja sen mahdollisuuksista. Vientikaupan juridiikkaa*. Kauppa- ja oikeudellinen opintoyhdistys. 1984.
- Weber, Max: *Economy and Society. Vol two*. Ed. by G. Roth and C. Wittich. University of California Press. Berkeley and Los Angeles. 1978.
- Voinov, A.M., Iohin, V.Ja., Rodina, L.A.: *Ekonomičeskije otnošenija meždu socialističeskimi i razvitymi kapitalističeskimi stranami*. Nauka. Moskva. 1975.
- B. Virallismateriaali (sopimukset, pöytäkirjat, esitteet)
- Sopimus tieteellis-teknisestä yhteistoiminnasta, allekirjoitettu 1955, SopS 30/1955.
- Sopimus pysyvän hallitusten välisen taloudellisen yhteistyökommision muodostamisesta, allekirjoitettu 1967, SopS 45/1967.
- Asetus pysyvän suomalais-neuvostoliittolaisen hallitusten välisen yhteistyökommision Suomen ryhmästä (817/1984).
- Suomen Tasavallan ja Keskinäisen Taloudellisen Avun Neuvoston välinen yhteistyösopimus, allekirjoitettu 1973, SopS 39/1973.
- Sopimus taloudellisen, teknisen ja teollisen yhteistyön kehittämisestä, allekirjoitettu 1971, SopS 64/1971.
- Pitkän ajanjakson ohjelma koskien kaupallis-taloudellisen, teollisen ja tieteellis-teknisen yhteistyön kehittämistä ja syventämistä vuoteen 1990 asti, allekirjoitettu 1977, SopS 54/1977.
- Pöytäkirja vuoteen 1990 ulottuvan pitkän ajanjakson ohjelman jatkamisesta vuoteen 1995, allekirjoitettu 1980, SopS 10/1981.
- Sopimus atomienergian rauhanomaisesta käytöstä, allekirjoitettu 1969, SopS 39/1969.
- Sopimus yhteistyöstä voimatalouden alalla, allekirjoitettu 1975, SopS 1052/1975.
- Pöytäkirja Kostamuksen rikastamokombinaatin rakentamisesta, allekirjoitettu 1973, SopS 72/1973.
- Yhteistyösopimus koskien Kostamuksen rikastamokombinaatin rakentamista, allekirjoitettu 1977, SopS 44/1977.
- Yhteistyöpöytäkirja koskien Kostamuksen vuoririkastamokombinaatin laajentamista, allekirjoitettu 1980, SopS 7/1981.
- Pöytäkirjat pysyvän suomalais-neuvostoliittolaisen hallituksen välisen taloudellisen yhteistyökommision yhteistyökouksista (1967—1985).
- Pöytäkirjat Suomen ja Neuvostoliiton välisen tieteellis-teknisen yhteistoimintakomitean yhteiskouksista (1955—1985) ja työryhmäkouksupöytäkirjoja valikoiden.
- Pöytäkirjat Suomen ja Keskinäisen Taloudellisen Avun Neuvoston välisen yhteistyökommision kouksista (1974—1985).
- Suomen Tasavallasta Keskinäisen Taloudellisen Avun Neuvoston jäsenmaihin ja Keskinäisen Taloudellisen Avun Neuvoston jäsenmaista Suomen Tasavaltaan tapahtuvan tavara- ja palveluskaupan yleiset sopimusehdot (TYSE Suomi—SEV). Suomen Tasavallan ja SEV:n yhteistyökommision VI kouksessa 1978 hyväksymät suositukset.
- Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton välisen Tieteellis-teknillisen yhteistoimintakomitean ohjesääntö. Vahvistettu XXVIII yhteiskouksessa 1982.
- Suomen ja Neuvostoliiton välisen tieteellis-teknillisen yhteistoiminta 30 vuotta. Tt-komitean julkaisu. 1985.
- Suomen ja Neuvostoliiton välinen tieteellis-teknillinen yhteistoimintakomitea. Esite. 1985.
- Pysyvä suomalais-neuvostoliittolainen hallitusten välinen taloudellinen yhteistyökommisio. Suomen osapuoli. Esite. 1985.
- Suomen ja SEV:n yhteistyön muodot ja menetelmät. Suomen tasavallan ja Keskinäisen taloudellisen avun neuvoston yhteistyökommisio. Suomen osapuoli. Muistio. 1984.
- C. Materiaalin täydentämiseen käytetyt haastattelut
- Blomstedt, Veronika (Lohja Oy) 21. 11. 1985
- Eskelinen, Hannu (Wärtsilä Oy) 20. 11. 1985
- Helenius, Harry (Tt-komitea) 23. 10. 1985
- Jämsen, Kauko (SEV-kommisio) 24. 5. 1985
- Nuortila, Raili (Kemian keskusliitto) 21. 1. 1986
- Oksanen, Alpo (SEV-kommisio) 29. 3. 1985 ja 24. 5. 1985
- Paatero, Jaakko (Partek Oy) 27. 11. 1985
- Perheentupa, Olli (Tt-komitea) 23. 10. 1985
- Urvas, Olavi (talouksommisio) 21. 11. 1985
- Usenius, Arto (VTT, puolaboratorio) 20. 1. 1986